

Upitnik za ispitivanje mitova o silovanju – pilot-istraživanje

Ana Genc,¹

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Nikola Samac, Lara Knežević,

Kristina Petrović, Iva Konc

Novi Sad

Mitovi o silovanju predstavljaju iskrivljena uverenja o silovanju (o uzrocima, kontekstu, posledicama, počiniocima, žrtvama i njihovoj interakciji), koja služe negiranju, trivijalizaciji ili opravdavanju te forme seksualnog nasilja i doprinose čestom netolerantnom i neprijateljskom odnosu prema silovanim osobama. S obzirom na činjenicu da taj fenomen u domaćoj nauci do sada nije dobio zasluženu pažnju, osnovni cilj sprovedenog pilot-istraživanja podrazumevao je konstrukciju upitnika za registrovanje prihvatanja pilot-istraživanja o silovanju. U radu je prikazan novokonstruisani Upitnik za ispitivanje mitova o silovanju i rezultati ispitivanja njegovog latentnog prostora merenja kao psihometrijske karakteristike upitnika. Drugi cilj pilot-istraživanja podrazumevao je mapiranje rasprostranjenosti mitova o silovanju na aktuelnom uzorku iz Srbije. Uzorak od 482 ispitanika prigodnog je karaktera. Dobijeni rezultati sugerišu da je Upitnik za ispitivanje mitova o silovanju pouzdan merni instrument, sačinjen od visoko reprezentativnih i validnih stavki. Na aktuelnom uzorku Upitnik se pokazao kao unidimenzionalna mera. U diskusiji je detaljno prikazana raširenost različitih grupa mitova o silovanju na uzorku ove pilot-studije.

Ključne reči: prihvatanje mitova o silovanju, faktorska struktura, psihometrijske karakteristike.

Uvod

Silovanje je traumatsko iskustvo sa izuzetno razarajućim fizičkim i psihičkim posledicama po žrtve. Krivični zakonik Republike Srbije silovanje definiše kao prinudnu obljubu ili sa njom izjednačen čin koji uključuje upotrebu sile i pretnju telu i/ili životu osobe (Krivični Zakonik Srbije, 2013). Aktuelna

1 Adresa autora: agenc@ff.uns.ac.rs

odredba Ministarstva pravde SAD i FBI precizira isti pojam kao penetraciju u vaginu ili anus bilo kojim delom tela ili predmetom, ili kao oralnu penetraciju polnim organom bez pristanka žrtve (Federal Bureau of Investigation, 2013; The United States Department of Justice, 2013). U tako formuliranoj definiciji uočavaju se značajne novine u odnosu na prethodna pravna određenja. Pol žrtve i nasilnika ne podrazumevaju se *a priori*, dok se ranije eksplicitno naglašavalo da je žrtva uvek žena, a počinitelj isključivo muškarac. Isticanje nepostojanja pristanka posebno je važno kada žrtva ne može da odbije seksualni kontakt usled trenutne ili trajne mentalne ili fizičke onesposobljenosti (Abeid i sar., 2015). Pošto su mnoga silovanja počinjena uz konzumiranje psihoaktivnih supstanci od strane nasilnika i/ili žrtve, navedena definicija svrstava svaki prisilni seksualni akt u silovanje, bez obzira na to da li je neko od učesnika bio u izmenjenom stanju svesti koje onemogućava racionalno donošenje odluka (Starfelt i White, 2015). Za razliku od starijih definicija, pružanje jasnog fizičkog otpora žrtve, prema novom shvatanju, nije neophodno da bi se situacija podvela pod silovanje.

Izuzetno je teško pronaći pouzdane informacije o prevalenci silovanja. Empirijski pokušaji procene rasprostranjenosti tog fenomena imaju mnogobrojne manjkavosti. Teškoće u poređenju i generalizovanju rezultata prisutne su, kao prvo, zbog nemalih razlika u definiciji samog pojma silovanja, na koju se različiti autori oslanjaju (Abeid i sar., 2015). Stoga, ne iznenađuje to što su brojke o učestalosti tog traumatskog događaja širom sveta šarolike (Lisak, Gardinier, Nicksa, i Cote, 2010). Sažimanje do sada akumuliranih podataka dovodi do prilično nepreciznog zaključka, prema kome se prevalenca silovanja žena kreće između 11.5 i 40%, a procene o učestalosti silovanja nad muškarcima između 7.7 i 10% (Gavey, 1991; Koss, Gidycz, i Wisniewski, 1987; Williams, Forster, i Petrak, 1999)². Još jedan značajan razlog pobuđuje skepsu u navedene podatke: silovanje se svuda smatra najređe prijavljivanim tipom nasilja i stoga je vrlo verovatno da je postotak silovanih žena (a naročito muškaraca) zapravo još mnogo veći (Jordan, 2011; Singh Bhogal i Corbett, 2016), jer se svega 6–10% žrtava odlučuje na zvaničnu prijavu silovanja policiji (Egan i Wilson, 2012). Žrtve najčešće skrivaju da su silovane zbog straha da im ni bližnji, a ni profesionalci (policajci, lekari, pomagači iz oblasti mentalnog zdravlja i dr.) neće verovati i da će prilikom zvaničnog procesuiranja slučaja doživeti sekundarnu viktimizaciju, tzv. „drugo silovanje” od strane upravo onih ljudi od kojih su očekivali pomoć (Elklit, 2002; Ferrão i Gonçalves, 2015; Uji, Shono, Shikai, i Kitamura, 2007). Žrtve su najčešće (i s razlogom) bolno svesne stigmatizacije šire društvene zajednice (Kame-

2 Prema podacima, procenat silovanih žena u SAD iznosi od 11.5 do 27.5% (Kilpatrick i sar., 2003; Koss i sar., 1987; Tjaden i Thoennes, 2000), u Velikoj Britaniji 25% (Williams i sar., 1999), dok je 25.3% novozelandskih studentkinja iskusilo (pokušaj) silovanja (Gavey, 1991). U kanadskim studijama prevalenca silovanih žena kreće se čak do zastrašujućih 40% (Randall i Haskell, 1995).

nov, Ljubin, i Vurnek, 2004; Lefley, Scott, Llabre, i Hicks, 1993). Paterson je u svojoj kvalitativnoj analizi prijavljenih slučajeva silovanja izneo šokantne podatke da 40% zvaničnih policijskih izveštaja sadrži eksplicitno okrivljavanje žrtve (Patterson, 2011). Prema još jednom zabrinjavajućem rezultatu, u SAD je 24% policajaca, 11% advokata, 6% lekara i 3% savetnika koji rade sa žrtvama silovanja ubeđeno da silovane osobe nisu naročito traumatizovane tim iskustvom (Ben-David i Schneider, 2005).

Ipak, mnogi autori smatraju da silovanje u poređenju s traumatskim događajima druge vrste izaziva intenzivnije i više razarajuće posledice, kako akutne, tako i dugotrajne (Paul, Gray, Elhai, i Davis, 2009). Pored čestih fizičkih povreda i povećanog rizika od zaraze polno prenosivim bolestima i neželjene trudnoće (Jayalakshmi, Choudhari, Mutalik, i Bhogale, 2016), među najčešće psihološke reakcije spadaju razni strahovi, psihopatološka oboljenja poput depresije, poremećaja ishrane i spavanja, zavisnost od psihoaktivnih supstanci, problemi na poslu i u socijalnom funkcionisanju, samookrivljavanje, smanjeno samopoštovanje, fantazije o osveti, seksualne disfunkcije i sumnja u sopstveni seksualni identitet (Vickerman i Margolin, 2009). Žrtve silovanja su frekventnije preplavljene suicidalnim ideacijama, a i češće pokušavaju i izvršavaju samoubistvo (Gerber & Cherneski, 2006). Nadalje, silovane osobe 6.2 puta češće ispoljavaju simptome PTSP-a koji traju ceo život (Vickerman i Margolin, 2009).

Uprkos tim ozbiljnim konsekvencama, silovanje je i dalje najređe sudski procesuiran zločin. Nameće se sasvim opravdano pitanje: koji su razlozi za često netolerantno i hostilno ophođenje prema silovanima? Jedna, sada već bogata, grana istraživanja koja pokušava da razjasni funkcionisanje skrivenih mehanizama tog izuzetno nehumanog tretiranja žrtava, bazira se na fenomenu nazvanom **prihvatanje mitova o silovanju** (engl. *rape myth acceptance – RMA*). Taj koncept počinje da se eksploriše početkom 80-ih godina prošlog veka zahvaljujući pionirskom poduhvatu Marte Bert (Burt, 1980) koja je dala prvu definiciju mitova o silovanju (MS), određujući ih kao predrasude, stereotipe ili lažna uverenja o silovanju, žrtvama i počiniteljima tog nasilnog akta i navela je primere (u to vreme) najfrekventnijih MS: „Samo loše devojke bivaju silovane.,” „Svaka žena može da se odupre silovatelju, ako to zaista želi.,” „Silovatelji su ludaci.” i slično. Iako su suprotna stvarnim podacima, ta pogrešna uverenja prividno deluju kao utemeljene činjenice ili zdravorazumsko objašnjenje za silovanje (Kamenov i sar., 2004). Kritikujući Bertinu nedovoljnu preciznost, Lonsvej i Fildžerald (Lonsway i Fitzgerald, 1994) ponudili su svoje određenje: MS predstavljaju stavove i uverenja koja su obično netačna, ali su široko rasprostranjena i tvrdokorna, a služe negiranju i pravdanju seksualne agresije muškaraca nad ženama. Ta definicija se takođe smatra prevaziđenom kako zbog prisutne polne pristrasnosti (Maxwell i Scott, 2014), tako i zbog teškoća u razlikovanju mitova o silovanju od generalnijih pronasilničkih stavova (Gerger, Kley, Bohner, i Seibler, 2007). Uzimajući u obzir limita-

cije starijih definicija, Boner i saradnici (Bohner, Siebler, i Schmelcher, 2006) smatraju primerenijim da se MS kvalifikuju ne kao netačna nego, u etičkom smislu, pogrešna uverenja, dok su prevalenca i vremenska konzistencija MS istraživačka pitanja, a ne aksiomi, pa stoga za te pojmove nema mesta u definiciji. Oni su ponudili danas najprihvaćenije određenje: MS predstavljaju deskriptivna ili preskriptivna uverenja o silovanju (o uzrocima, kontekstu, posledicama, počiniocima, žrtvama i njihovoj interakciji) koja služe negiranju, trivijalizaciji ili opravdavanju seksualnog nasilja.

Iako pojedinačni MS mogu da imaju različite svrhe, njihovi primarni ciljevi su: negiranje da se silovanje uopšte dogodilo (Shaw, Campbell, Cain, i Feeney, 2017), objašnjenje zašto je žrtva zaslužila da bude silovana (Cassel, 2012) i opravdavanje nasilnika (Süssenbach i Bohner, 2011). Velika većina istraživanja potvrđuje da muškarci generalno veruju u statistički značajno više MS (Jimenez i Abreu, 2003; Ljubin i Kamenov, 2004; Morry i Winkler, 2001; Wilson i Scarpa, 2017). Ipak, i određeni deo ženske populacije prihvata barem neka od tih iskrivljenih uverenja (Kahlor & Eastin, 2011).

Koncept prihvatanja mitova o silovanju u inostranim istraživanjima dovođen je u vezu sa mnogobrojnim psihološkim konstruktima, značajnim za nastajanje i tvrdokorno održavanje tih iskrivljenih uverenja. Višestruko je potvrđena statistički značajna pozitivna korelacija između izraženog verovanja u MS i prihvatanja konzervativnih, tradicionalnih i stereotipnih rodni uloga (Ben-David i Schneider, 2005; Burt, 1980; Hammond, Berry, i Rodriguez, 2011; Uji i sar., 2007), sklonosti ka agresiji i međuljudskom nasilju (Morry i Winkler, 2001), autoritarne ličnosti (Gerger i sar., 2007), hostilnog i benevolentnog seksizma (Ferrão i Gonçalves, 2015), mačizma, homofobije, ksenofobije i religiozne netolerancije. Prema zaključku Zisenbaha i Bone- ra, svi navedeni fenomeni mogu se podvesti pod jedan širi, sveobuhvatan koncept, koji su oni nazvali netolerantnim vrednosnim sistemom. Osobe za koje je karakterističan takav sistem vrednosti sklone su predrasudama prema svim vrstama manjinskih i/ili ugroženih grupa i rigidnom diskriminisanju svega što je različito (Süssenbach i Bohner, 2011). Stoga, prema mišljenju tih autora, prihvatanje mitova o silovanju predstavlja samo jedan deo generalizovane hostilnosti usmerene ka svim osobama i grupama koje se percipiraju kao drugačije.

Prvi instrument za registraciju MS konstruisala je Bertova (*Rape Myth Acceptance Scale – RMAS*, Burt, 1980) i on sadrži 19 stavki sa sedmostepenim skalama Likertovog tipa. Primeri tvrdnji su: „Žena koja je umišljena i smatra da je previše vredna da bi pričala sa muškarcima, zaslužuje da nauči lekciju.“, „Mnoge žene imaju nesvesnu želju da budu silovane, pa onda nesvesno kreiraju situaciju u kojoj mogu da budu napadnute.“ Ispitanici koji postižu više skorove na skali u većoj meri prihvataju mitove o silovanju. Pouzdanost tipa interne konzistencije RMAS kreće se između .83 i .88 (Burt, 1980; Morry i

Winkler, 2001). Iako je reč o često primenjivanom instrumentu, njegova faktorska struktura retko je bila predmet istraživanja, a postojeći pokušaji faktORIZACIJE sugerišu da je njena jednodimenzionalna solucija najviše interpretabilna (Uji i sar., 2007).

Drugi, verovatno najpopularniji, upitnik za procenu MS je Ilinoj skala prihvatanja mitova o silovanju (*Illinois Rape Myth Acceptance Scale – IRMA*, Payne, Lonsway, i Fitzgerald, 1999), koja se sastoji od 45 tvrdnji, odgovori se daju na sedmosteponoj skali Likertovog tipa, a veći skor ukazuje na viši stepen prihvatanja MS. Neke od stavki IRMA su: „Devojke koje tvrde da su silovane često su, u stvari, prvo pristale na seks, pa su to naknadno zažalile.” i „Momci obično ne nameravaju da prisile devojkju na seks, ali se ponekad previše seksualno zanesu.” Ta skala je visoko pouzdana sa Kronbahovom α između .91 i .93 (Chapleau i Oswald, 2013; McMahan, 2010). Prema Pejn i saradnicima, taj merni instrument ima 7 supskala: Ona (žrtva) je zaslužila, Zapravo nije bilo silovanja, Nije nameravao (počinitelj), Ona (žrtva) je želela, Ona (žrtva) je lagala, Silovanje je trivijalan događaj i Silovanje je devijantan događaj (Payne, Lonsway, i Fitzgerald, 1999). Međutim, čini se da IRMA, ipak, nema tako jasnu i stabilnu faktorsku strukturu, jer drugi autori nisu uspevali da potvrde postojanje navedenih 7 dimenzija (Gerger i sar., 2007; Süssenbach i Bohner, 2011), što nije toliko iznenađujuće ako se uzme u obzir da je IRMA (kao, uostalom, i drugi instrumenti za registrovanje MS) namenjena proceni stavova, koji su promenljiviji i labilniji u poređenju sa dispozicionim karakteristikama poput osobina ličnosti.

Mnogi autori oštro kritikuju te najčešće korišćene skale. Jedan od krucijalnih problema jeste da se u poslednjih nekoliko godina konzistentno dobijaju nalazi prema kojima ispitanici izveštavaju o sve nižem stepenu prihvatanja MS (McMahon i Farmer, 2011). Međutim, to „pomeranje” najverovatnije ne ukazuje na to da su MS zaista manje rasprostranjeni, nego da ono može da ima dva razloga: a) ispitanici su postali svesni da treba politički korektno da odgovaraju na vrlo eksplicitne stavke i b) sadržaj uobičajenih MS s vremenom se promenio (Gerger i sar., 2007). Stoga je sasvim moguće da stari mitovi i dalje perzistiraju u opštoj populaciji, ali se manje registruju na postojećim merama zbog socijalno poželjnog načina odgovaranja na previše flagrantno formulisane stavke, a istovremeno, u skladu sa društvenim promenama, razvijaju se i novi, „moderniji” mitovi (Shaw i sar., 2017). Opisanim skalama MS zamera se i korišćenje zastarelih kolokvijalizama, pa i slenga, koji predstavljaju plodno tle za nedovoljnu jasnoću tvrdnji, kao i predugačke, nepotrebno kompleksno formulisane stavke koje neretko uključuju više od jedne ideje, što dovodi u pitanje njihovu valjanost (Süssenbach i Bohner, 2011). Naposljetku, istraživanja vršena u različitim zemljama sugerišu da su MS pod snažnim uticajem konkretne kulture u kojoj se ispituju, pa je pouzdana i validna primena instrumenata nastalih u SAD diskutabilna u drugim državama (Abeid i sar., 2015; Huang, 2016; Uji i sar., 2007).

Navedene kritike podstakle su Gergera i saradnike na konstrukciju Skale prihvatanja modernih mitova o seksualnoj agresiji (*The Acceptance of Modern Myths About Sexual Aggression Scale – AMMSA*, Gerger i sar., 2007). Autori su se rukovodili time da stavke treba da prate socijalne promene u shvatanju seksualnog nasilja, kao i da je potrebno da njihova formulacija bude suptilnija. Početni set ajtema pokrivao je sledeće kategorije: poricanje ozbiljnosti problema, antagonizam prema patnji žrtve, preterivanje u naglašavanju potrebe za pomoć žrtvama, uverenje da su različiti oblici sile prirodni sastavni elementi seksualnih odnosa i uverenja koja oslobađaju počiniocima od odgovornosti okrivljavanjem žrtve ili pozivanjem na okolnosti. Konačna forma skale sadrži 30 stavki, ima zadovoljavajuću pouzdanost ($\alpha = .79$), a uprkos pokušajima faktorizacije, AMMSA je unidimenzionalna mera (Gerger i sar., 2007; Süßenbach i Bohner, 2011). Iako taj merni instrument pokušava da ponudi manje grubo formulisane MS, čini se opravdanim pitanje da li on zaista meri samo mitove o silovanju ili generalnije predrasude o različitim oblicima seksualne agresije.

Prema saznanjima autora ovog članka, ne postoji merni instrument za procenu mitova o silovanju na srpskom jeziku. U regionu u Hrvatskoj je korišćena modifikovana verzija RMAS (Ljubin i Kamenov, 2004), kao i upitnik koji meri sličan, ali opštiji koncept – stavove o silovanju (Modifikovana Fiedlova skala stavova prema silovanju, Kamenov i sar., 2004). Uzimajući u obzir sve opisane kritike postojećih stranih mera MS, osnovni cilj aktuelnog pilot-istraživanja bio je konstrukcija upitnika za registraciju mitova o silovanju koji su specifični za naš kulturni prostor, kao i utvrđivanje stepena rasprostranjenosti konkretnih MS na aktuelnom uzorku iz Srbije. Nadalje, u radu su prikazani rezultati dobijeni ispitivanjem latentnog prostora merenja Upitnika mitova o silovanju i njegove psihometrijske osobine.

Metod

Uzorak i postupak

Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 482 ispitanika (77% ženskog pola). Najviše njih ima završenu srednju školu ili trenutno studira (43.5%), slede oni sa fakultetskom diplomom (26.3%), a u manjini su ispitanici sa završenim master/magistarskim ili doktorskim studijama (18.9%). Među subjektima istraživanja manje je onih koji pripadaju nekoj verskoj zajednici (25.3%), dok se od ukupnog broja ispitanika 28.3% izjasnilo da je tokom života doživelo neki oblik seksualnog napada.

Podaci su prikupljeni *online* preko društvene mreže *Facebook* primenom *Google Forms* platforme; prema tome, uzorak je prigodnog karaktera

i dobijeni rezultati o rasprostranjenosti MS odnose se na aktuelni uzorak. Ispitanicima je prvo prezentovana Saglasnost za učešće u istraživanju, u kojoj su garantovane dobrovoljnost i anonimnost ispitivanja, kao i činjenica da će se rezultati obrađivati grupno, isključivo za naučno-istraživačke potrebe. Nakon toga su ispitanici zamoljeni da popune Upitnik mitova o silovanju i da odgovore na pitanja o osnovnim sociodemografskim informacijama.

Instrument

U sprovedenom istraživanju, primenjen je novokonstruisani **Upitnik za ispitivanje mitova o silovanju– UMS**. MS su operacionalizovani preko tvrdnji koje izražavaju deskriptivna ili preskriptivna uverenja o silovanju, a služe poricanju, trivijalizaciji ili opravdavanju tog nasilnog akta (Bohner, Seibler, i Schmelcher, 2006). Osnovu za konstrukciju stavki predstavljala su u uvodnom delu članka opisana postojeća istraživanja u kojima su definisani, detaljno prodiskutovani i kritikovani najrasprostranjeniji mitovi o silovanju, kao i strane skale namenjene registraciji tog koncepta (Burt, 1980; Gerger i sar., 2007; Payne, Lonsway, i Fitzgerald, 1999; Süssenbach i Bohner, 2011). Odluka o sastavljanju novog mernog instrumenta bazirana je na empirijski potkrepljenom saznanju da su MS kulturološki specifične tvorevine (Huang, 2016), koje se s vremenom transformišu (Abeid isar., 2015); stoga je izrada upitnika na srpskom jeziku sa stavkama koje opisuju za naše vreme i podneblje karakteristične MS opravdana. Pri formulaciji ajtema uzeti su u obzir kako „klasični” (sadržani u starijim skalama), tako i suptilniji, tzv. moderni mitovi o silovanju. U skladu s tim, početni indikatori za formulaciju stavki bila su više puta potvrđena iskrivljena uverenja koja se odnose na: a) žrtve (npr. samo određeni tip žene – moralno sumnjive, mlade, privlačne, provokativne, neoprezne i sl. – doživljava silovanje), b) počinitelje (npr. silovatelji su najčešće nepoznati žrtvi, uočljivi su na prvi pogled, imaju psihijatrijsku dijagnozu, ne mogu da kontrolišu svoje seksualne nagone i sl.), c) razne okolnosti i kontekst samog čina silovanja (npr. opravdavanje silovanja konzumiranjem psihoaktivnih supstanci, verovanje da je silovanje samo strastveniji, ali ipak prihvatljiv oblik seksa, da je ono nemoguće u partnerskim odnosima i sl.). Posebna pažnja posvećena je onim predrasudama koje su, po mišljenju autora, izuzetno aktuelne u našem društvu a odnose se na učestale lažne prijave i na ubedenje da su optužbe za silovanje radikalnofeminističko oružje namenjeno uništavanju muškaraca. Kako bi se izbegla polna isključivost, u Upitnik su uvrštene stavke koje dozvoljavaju da i muškarci i žene mogu da budu kako žrtve, tako i počinitelji silovanja. Prateći navedene indikatore, sastavljen je inicijalni skup od 66 stavki.

Metode analize podataka

Za proveru faktorske strukture upitnika (EFA) korišćen je program SPPS v. 16, a za sprovođenje paralelne analize (PA) modifikovani SPSS makro rawpar.sps (O'Connor, 2000). Psihometrijske analize vršene su modifikovanim SPPS makroom RTT9G (Knežević i Momirović, 1996). Sa ciljem da se proveru interna struktura Upitnika, sprovedena je konfirmativna faktorska analiza (KFA) u paketu „lavaan” (Rosseel, 2012) u R okruženju (R Core Team, 2016). Za evaluaciju fita modela korišćeni su sledeći indeksi saglasnosti: komparativni indeks fita (CFI), Tucker-Lewis indeks (TLI) i koren iz prosečne kvadrirane greške aproksimacije (RMSEA).

Rezultati

Analize na početnom skupu stavki

Prvi korak u obradi podataka bio je određivanje liste tvrdnji za finalnu verziju Upitnika za ispitivanje mitova o silovanju. Kako bi se dobila što potpunija slika o kvalitetu svake stavke, korišćeno je 7 kriterijuma za njihovo zadržavanje, odnosno izbacivanje: 1) visina komunaliteta na bazi analize glavnih komponenti sprovedene na početnom setu stavki (.35 je smatrana graničnom vrednošću, a raspon visine komunaliteta svih tvrdnji kretao se od .46 do .73); 2) vrednosti iz komponentne matrice (svaka stavka je prelazila graničnu vrednost od .35); 3) pouzdanost upitnika ako se pojedinačna stavka izbaci (3 ajtema su snižavala pouzdanost upitnika); 4) ajtem-total korelacije (4 stavke su imale nižu vrednost od granične .30); 5) reprezentativnost tvrdnji – normalizovani KMO (3 tvrdnje su imale reprezentativnost manju od .80, stoga nisu dosezale nivo „zaslužnih”); 6) pouzdanost pojedinačnih stavki – koeficijenti determinacije SMC (3 ajtema su imala nižu pouzdanost od granične vrednosti .30) i 7) validnost ajtema – korelacije imaž varijabli u Harrisovom prostoru sa njihovom prvom glavnom komponentom (3 stavke su imale standardizovana faktorska opterećenja niža od .30). Oslanjajući se na najstrože moguće kriterijume, u finalni Upitnik za ispitivanje mitova o silovanju uvršteno je 60 tvrdnji (Prilog A).

Faktorska struktura Upitnika mitova o silovanju

Za potrebe utvrđivanja latentnog prostora merenja Upitnika za ispitivanje mitova o silovanju uzorak ispitanika podeljen je slučajnim uzorkovanjem u dve grupe kako bi se izvršila krosvalidacija. Na jednom poduzorku (N=239) sprovedena je EFA sa Oblimin rotacijom, dok je na drugom poduzorku (N=244) sprovedena KFA.

EFA

Prvobitne analize za određivanje optimalnog broja faktora upitnika pokazale su da bi prema vrednostima karakterističnih korena dobijenih na osnovu EFA rešenje od čak 14 faktora bilo najoptimalnije, dok su *Scree* test i rezultati PA sugerisali zadržavanje 5 faktora. Jedna od ovako ekstrahovanih dimenzija pokazala se kao izuzetno neinterpretabilna (sa razuđenim, niskim i nepovezanim sekundarnim faktorskim zasićenjima), te je stoga EFA ponovo sprovedena sa 4 zadata faktora.

Prema dobijenim rezultatima, 4 ekstrahovana faktora zajedno objašnjavaju 47.5% varijanse ukupnog prostora stavki, pri čemu najveći deo varijanse objašnjava prva izolovana dimenzija (čak oko 33%), dok sledeći zadržani ekstrahovani faktori pojedinačno doprinose objašnjenju varijanse oko 5% i manje od toga (Tabela A1 u Prilogu).

Pregledom matrice rotiranih faktorskih opterećenja, uočava se da 5 stavki ne ostvaruju opterećenja viša od .35 ni sa jednom od ekstrahovanih dimenzija, te su eliminisane iz obrade podataka. Nadalje, utvrđeno je da 4 stavke imaju umerena sekundarna opterećenja sa nekim od drugih ekstrahovanih faktora (vrednosti više od .35), te su zbog dobijanja interpretabilne strukture upitnika i one izbačene iz daljih analiza (Tabela A2 u Prilogu). Ponovo je sprovedena EFA sa Oblimin rotacijom, sada na uzorku od 51 zadržane stavke i uočeno je da nekoliko stavki ne zasićuje ni jedan od faktora, kao i da pojedine imaju sekundarna opterećenja drugih faktora (ukupno 6 stavki), pa su i one eliminisane iz daljih analiza. Rezultati ukazuju na to da se eliminisanjem pomenutih stavki procenat objašnjene varijanse četiri interpretirana faktora razlikuje za svega nešto više od 2.5 % u odnosu na prvobitnu EFA na uzorku od 60 stavki (Tabela A3 u Prilogu).

Dobijeni rezultati sugerišu za nijansu interpretabilnije rešenje od 4 faktora, pri čemu nekoliko stavki i dalje ostvaruju značajna umerena sekundarna opterećenja sa jednom od drugih izolovanih dimenzija. Prvi ekstrahovani faktor obuhvata tvrdnje koje se mahom odnose na **mitove o lažnim optužbama za silovanje**, mada se uočava sadržinska razlika u stavkama. Naime, tom faktoru pridružili su se i poneki ajtemi, koji okrivljuju/degradiraju žrtvu, relativizuju akt silovanja i opravdavaju počinitelje. Drugi faktor ponajviše opisuje stavke koje operacionalizuju **mitove o negiranju silovanja ili minimiziranju njegove ozbiljnosti**; međutim, u toj dimenziji nalaze se i određene tvrdnje koje dovode u pitanje moralnost žrtava. Treći faktor dominantno opisuje stavke koje sadrže **mitove o silovateljima**, ali su se tu našli i određeni ajtemi koji predstavljaju predrasude o okolnostima i žrtvama silovanja. Na kraju, četvrti faktor sadrži manji broj stavki sa nižim, negativnim faktorskim opterećenjima, koje **opravdavaju silovanje** žrtvinim rizičnim ponašanjima, nemogućnošću muškaraca da kontrolišu svoje seksualne impulse i stereotipima o karakteristikama „pravog” silovanja.

Tabela 1
Matrica sklopa rotiranog faktorskog rešenja (45 stavki)

Stavka	Faktor			
	$\alpha=0.93$	$\alpha=0.81$	$\alpha=0.87$	$\alpha=0.86$
	1	2	3	4
Kada žena optuži nekog muškarca za silovanje, neretko je to njen način da mu se osveti zbog neke sitnice.	.80			
Žene često lažno optužuju muškarce za silovanje kako bi manipulisale njima.	.80			
Optužbe za silovanje usmerene su na sistematsko uništenje života muškarca.	.75			
Optužba za silovanje je feminističko oružje koje su izmislile žene.	.69			
Žene često podnose lažne prijave o silovanju.	.69			
Optužbe za silovanje protiv uglednih članova društva uglavnom su samo način da im se ukalja ugled.	.65			
Žene koje prijavljuju poznate ličnosti za silovanje, čine to da bi privukle medijsku pažnju na sebe.	.56			
Žrtve ponekad preteruju kada pričaju o tome u kojoj meri je silovanje negativno uticalo na njih.	.55			
U mnogim slučajevima žene koje tvrde da su silovane prvobitno su, u stvari, pristale na seks, ali su se kasnije pokajale.	.53			
U mnogim slučajevima žene, koje tvrde da su silovane, u stvari su prvobitno pristale na seks, ali su se kasnije pokajale.	.53			
Mnoge žene u tajnosti zapravo maštaju o tome da budu silovane.	.53			
U današnjem društvu je pomodna pojava da se preteruje u isticanju rasprostranjenosti i ozbiljnosti problema silovanja.	.47			
Ponekad žene ne prijavljuju silovanje jer su svesne toga da su delimično i same krive.	.46			
Većina devojaka koja tvrdi da je silovana još od ranije ima neke psihičke probleme.	.46			
Umesto da se društvo toliko brine o navodnim žrtvama silovanja, bilo bi važnije da se više pozabavi bitnijim temama kao što je npr. uništavanje životne sredine.	.45			
Da žena stvarno nije želela seks, žešće bi se borila.	.42			
Silovanja se dešavaju kada je seksualni nagon muškarca prejak, pa stoga on nije u stanju da ga kontroliše.	.39			
Silovanje je samo agresivniji oblik polnog odnosa, koji dodatno povećava strast.	.65			
Ako muškarac prilikom seksualne prinude ne koristi oružje, onda se to ne može nazvati silovanjem.	.65			
Silovanje je samo seks.	.63			
Većina silovatelja siluje samo jednom.	.53			
Muškarci iz finih porodica skoro nikada ne siluju.	.50			

Stavka	Faktor			
	$\alpha=0.93$	$\alpha=0.81$	$\alpha=0.87$	$\alpha=0.86$
	1	2	3	4
Ako žena nema modrice ili neke druge vidljive povrede, silovanja najverovatnije nije ni bilo.		.49		
Seksualne radnice nije moguće silovati.		.46		
Pristojne žene ne mogu da isprovociraju silovanje.		.38		
Muškarci ne mogu da budu žrtve silovanja.		.36		
Većina silovanja događa se noću u mračnim uličicama.			.72	
Većina silovatelja je nepoznata žrtvi.			.56	
Žrtve silovanja su, mahom, mlade i atraktivne devojke.			.47	
Silovatelji potiču uglavnom iz nižih društvenih slojeva.			.46	
Muškarci koji počine silovanje su psihijatrijski bolesnici pa zato ne mogu da se kontrolišu.			.45	
Silovatelji su, uglavnom, neatraktivni ljudi, koji ne mogu da imaju seks na drugi način.			.42	
Muškarci koji dožive silovanje uglavnom su homoseksualci.			.41	
Malo je verovatno da će neko biti silovan u svom domu.			.40	
Najčešće muške žrtve silovanja su veoma ženskaste.			.36	
Prave žrtve silovanja ne bi čekale ili ćutale, nego bi odmah prijavile policiji šta im se desilo.			.35	
Ako žena pozove muškarca u svoj stan, ona mu, zapravo, šalje jasnu poruku da želi da ima seks sa njim.				-.65
Kada žena započne vezu sa muškarcem, mora da bude svesna toga da će on zahtevati svoje pravo da ima seks kadgod to poželi.				-.61
Kadgod muž poželi seks sa svojom ženom, ona mora da izvrši svoju bračnu dužnost.				-.60
Ako su momak i devojka u partnerskom odnosu, u tom slučaju ne može biti reči o silovanju.				-.59
Kada je muškarac seksualno uzbuđen, ne može da se obuzda, mora da ima seks.				-.59
Ako su napadač, žrtva ili oboje pijani, napadač ne može biti optužen za silovanje.				-.49
Žena koja nepromišljeno noću ide mračnim uličicama, ne treba da bude iznenađena ako je neko siluje.				-.47
Devojke koje se napiju, same traže da budu seksualno iskorišćene.				-.45
Iako žene kažu „ne”, one, zapravo, žele da muškarac preuzme inicijativu.				-.44

KFA

Sledeći korak podrazumevao je sprovođenje KFA na krosvalidacionom uzorku. Pokazatelji saglasnosti, tj. fita modela u krosvalidacionom uzorku ukazuju na neadekvatnost opisanog rešenja sa 4 faktora: S-B $\chi^2 = 2060.38$,

$p < .001$, CFI = .75 ($\geq .95$ ukazuje na dobar fit), TLI = .74 ($\geq .95$ ukazuje na dobar fit), RMSEA = .06–.07 ($\leq .05$ ukazuje na dobar fit, a .08 na prihvatljiv), SRMR = .07 ($\leq .05$ ukazuje na dobar fit, a .08 na prihvatljiv). Pregledom indeksa modifikacije, uočen je priličan broj značajnih korelacija reziduala kod preko 20 stavki upitnika.

U drugom pretpostavljenom modelu ispitana je mogućnost postojanja faktora višeg reda, koji bi bio zasićen predviđenim faktorskim rešenjima, ali se uvođenjem ovog faktora, pokazatelji fita modela nisu promenili u odnosu na prvi testirani model: S-B $\chi^2 = 2070.17$, $p < .001$, CFI = .75, TLI = .74, RMSEA = .06–.07, SRMR = .07. Uvidom u indekse modifikacije, ponovo se primećuje da veliki broj reziduala stavki ostvaruje korelaciju. Kako se struktura Upitnika uvođenjem tolikog broja slobodnih korelacija između reziduala dalje ne bi značajno menjala, dodatna KFA nije sprovedena; stoga je zaključak da model od 4 faktora nema adekvatan fit.

Kao što se iz detaljnog opisa procesa pokušaja faktorizacije upitnika može uočiti, čini se da je (barem u ovom pilot-istraživanju) najviše opravdano tretiranje Upitnika za ispitivanje mitova o silovanju kao jednofaktorskog mernog instrumenta od 60 stavki.

Psihometrijske karakteristike Upitnika za ispitivanje mitova o silovanju

Nakon redukcije početnog skupa varijabli Kronbahova α ovog mernog instrumenta iznosi .96, a RHO koeficijent po Gutmanovom modelu merenja je .98, što takođe svedoči o izrazito visokoj pouzdanosti. Normalizovani KMO je .95, te se, po Kajzerovoj podeli, Upitnik svrstava u kategoriju „divne” reprezentativnosti, što je potvrđeno i Kajzerovom merom reprezentativnosti ($\Psi_2 = .94$). Validnost pojedinačnih tvrdnji definisana je u Bertovom prostoru, a vrednosti variraju od .31 do .68. Mera homogenosti skale H1 kao pokazatelj međusobne korelacije stavki u Upitniku je .29, što uz druge pokazatelje homogenosti ($H_2 = .59$, $H_4 = .81$) sugeriše da ta skala u celini meri jedinstven konstrukt.

Rasprostranjenost pojedinačnih mitova o silovanju

Pregledom na ovom uzorku dobijenih aritmetičkih sredina i standardnih devijacija za svaku pojedinačnu stavku, uočava se da su dva MS rasprostranjena blago iznad proseka: „Po ženi koja je silovana, to se odmah može primetiti, jer je potpuno rastrojena.” (AS = 2.15; SD = .98) i „U današnjoj borbi među polovima veoma je popularno da se i bezazlena ponašanja tumače kao seksualni napad.” (AS = 2.09; SD = .98). Za nekoliko mitova se pokazalo da imaju iako blago ispodprosečnu, ali i dalje nezanemarljivu raširenost na tom uzorku: „Većina silovatelja je nepoznata žrtvi.” (AS = 1.94; SD = .82),

„Muškarci koji počine silovanje su psihijatrijski bolesnici.” (AS = 1.94; SD = .99) i „Žrtve silovanja su mahom mlade i atraktivne devojke.” (AS = 1.93; SD = .92). Na aktuelnom uzorku u najmanjoj meri su prihvaćeni sledeći MS: „Ako muškarac prilikom seksualne prinude ne koristi oružje, onda se to ne može nazvati silovanjem.” (AS = 1.04; SD = .33), „Dobre devojke niko ne siluje.” (AS = 1.08; SD = .36) i „Silovanje je samo agresivniji oblik polnog odnosa, koji dodatno povećava strast.” (AS = 1.09; SD = .36).

Diskusija

U ovoj pilot-studiji prezentovan je novokonstruisani Upitnik za ispitivanje mitova o silovanju koji predstavlja prvi merni instrument za registrovanje MS na srpskom jeziku. Reč je o upitniku izrazito visoke pouzdanosti i „divne” reprezentativnosti, koji sačinjavaju validne stavke. U inostranim istraživanjima, koja su se bavila tim fenomenom, korišćene su skale kako na engleskom (RMAS, Burt, 1980 i IRMA, Payne, Lonsway, i Fitzgerald, 1999), tako i na nemačkom jeziku (AMMSA, Gerger i sar., 2007). Iako je postojala mogućnost da se neki od tih starijih upitnika samo prevede na srpski jezik, ipak je odlučeno da se konstruiše nov instrument. Tu odluku moguće je potkrepiti sa nekoliko argumenata. Naime, istraživanja širom sveta sugerišu da razne predrasude o seksualnom nasilju u velikoj meri zavise od konkretne zajednice u kojoj se ispituju i da su pod snažnim uticajem lokalne kulture (Abeid isar., 2015; Uji i sar., 2007). Stoga, skale koje su podobne za istraživanje u drugim zemljama ne moraju nužno da predstavljaju adekvatne instrumente za procenu MS na našem podneblju. Nadalje, navedeni poznati instrumenti nastali su prilično davno, a do danas je već utvrđeno da se uverenja o silovanju s vremenom menjaju (McGee, O’Higgins, Garavan, i Conroy, 2011). Te transformacije uslovljene su, između ostalog, promenama u opštoj svesti populacije konkretne zajednice o pitanjima koja su relevantna za poimanje seksualne agresije. U skladu s tim, savremeniji autori kritikuju upotrebu pomenutih skala i ističu da su one danas već zastarele (Huang, 2016). Veliki deo stavki, od kojih su RMAS i IRMA sačinjene, predstavljaju operacionalizacije otvoreno hostilnih MS, koji su, možda, bili više aktuelni krajem prošlog veka. Međutim, uverenja poput „Svaka zdrava žena može da se odupre silovatelju ako to zaista želi.” ili „Mnoge žene u stvari uživaju u silovanju.” danas se smatraju socijalno neprihvatljivim. Čak iako postoje osobe koje su ubeđene u istinitost takvih ajtema, mala je verovatnoća da će prilikom popunjavanja upitnika pokazati izrazito visok stepen slaganja sa njima, pre svega zbog svesti o socijalno poželjnom odgovaranju. Gerger i saradnici prepoznali su taj problem i identifikovali ga kao značajnu pretnju za validnost ispitivanja MS, pa su sastavili AMMSA, kao upitnik za procenu tzv. modernih mitova o seksualnoj agresiji koji predstavljaju suptilnije, više prikrivene predrasude (Gerger i sar., 2007). Ti autori su iz svoje skale isključili tvrdnje koje sadrže neprikriveno i direktno

okrivljavanje žrtava i apsolutno opravdavanje silovatelja. Međutim, čini se da AMMSA ne meri samo mitove o silovanju nego i jedan širi fenomen – iskrivljena uverenja o seksualnoj agresiji uopšte.

Još jedna grupa kritika upućenih postojećim upitnicima za registrovanje MS odnosi se na razne jezičke probleme u njima. Naime, mnoge tvrdnje sadrže dvosmislene ili čak višesmislene kolokvijalizme i seksualno konotirani sleng tipičan za vreme u kojem su nastali. Tako se u pojedinim stavkama koriste izrazi poput „muvati se”, „spandati se” (*to hook up*, engl.) i dr., pa su takvi ajtemi često nedovoljno precizni, te je njihova valjanost u velikoj meri upitna. Takođe, ima dosta tvrdnji koje su nepotrebno dugačke i konfuzno formulisane, a u sebi sadrže ponekad i više od jednog uverenja („Ako se žena na žurci napije i ima seksualni odnos sa muškarcem kojeg je tek upoznala, onda je fer da i drugi muškarci mogu da imaju seks sa njom, bez obzira na to da li ona to želi.”).

Opisane zamerke upućene starijim skalama predstavljale su smernice pri konstrukciji UMS. Ovaj upitnik obuhvata kako tradicionalne, tako i moderne, suptilnije MS, njegovi ajtemi su relativno kratki, jezički precizniji i neutralniji, a odslikavaju iskrivljena uverenja o silovanju, koja su, prema proceni autora, karakteristična za kulturu u Srbiji. Još jedna prednost ovog mernog instrumenta u odnosu na prethodne jeste u tome što su u njega uključeni danas široko rasprostranjeni socijalno konotirani mitovi, koji odslikavaju ubeđenja da su prijave za silovanja često zlonamerne radikalne feminističke manipulacije nad celim muškim rodom. Nadalje, za razliku od većine starijih skala, UMS sadrži i i ajteme o predrasudama prema muškim žrtvama silovanja. Zanimljivo je napomenuti da su dve stavke, koje su se odnosile na to da i žene mogu da siluju, morale da budu izbačene iz konačne verzije ovog upitnika jer se tokom psihometrijskih analiza nisu pokazale dovoljno pouzdanim i valjanim. Naposletku, velika većina dosadašnjih istraživanja MS vršena je na uzorcima koji su se sastojali isključivo od studenata. Ispitanici aktuelnog istraživanja bili su korisnici *Facebooka*, stoga, iako se ni za ovaj uzorak ne može tvrditi da je u potpunosti reprezentativan, ipak obuhvata subjekte različitog uzrasta i stepena obrazovanja, te pruža, barem donekle, realniju sliku.

U odeljku Rezultati detaljno je prikazan pokušaj faktorizacije UMS. Na jednom krosvalidacionom uzorku sprovedena je EFA čiji rezultati sugerišu nestabilnu strukturu Upitnika, pri čemu je inicijalnih 14 faktora uspešno redukovano na ponešto smislenije rešenje od 4 faktora. Zasićenja pojedinih dimenzija su u zadovoljavajućim granicama, međutim i dalje su primetna određena sekundarna zasićenja, kao i sadržinska nekonzistentnost tvrdnji koje su se pridružile izolovanim faktorima (to je, pogotovo, izraženo kod 4. faktora). Ovo donekle interpretabilnije faktorsko rešenje doprinelo je pokušaju krosvalidacije pomoću metoda KFA čiji nalazi sugerišu poteškoće u fitovanju modela od 4 faktora. Kako ni ovaj model ne bi daljim iteracijama izgubio smisao

uvođenjem preko 20 slobodnih korelacija između reziduala stavki, autori smatraju da je na aktuelnom uzorku tretiranje Upitnika za ispitivanje mitova o silovanju kao unidimenzionalne mere najviše opravdano. Uprkos tome što određeni broj autora smatra da postoje različite kategorije MS, od kojih svaka može posebno da se procenjuje, većina istraživanja nije bila uspešna u jasnom razgraničavanju različitih podtipova MS, stoga se ovaj naučni koncept i dalje najčešće smatra unitarnim. U svetlu saznanja da najpoznatiji strani upitnici za registrovanje MS (RMA, AMMSA) takođe imaju jednofaktorsku strukturu, kao i da mnogi istraživači nisu uspeali u repliciranju originalne sedmofaktorske strukture IRMA, nego su i taj instrument koristili kao jednofaktorski (Gerger i sar., 2007; Maxwell i Scott, 2014; Süssenbach i Bohner, 2011), ne iznenađuje zaključak da i UMS predstavlja jednodimenzionalan upitnik.

Mit je istraživačka tema u mnogim naukama: u psihologiji, nauci o književnosti, filozofiji, sociologiji, istoriji, antropologiji, kulturologiji i dr. Termin „mit“ potiče od grčke reči *mýthos* u značenju *reč, priča, skaska* (Duden). Mitovi su čoveku odvajkada služili da u svemu što je nedovoljno jasno otkriju neki koherentni smisao (Fricke, 2000). Pored još uvek prisutnog usmenog prenošenja, danas se oni šire prvenstveno preko medija. Mitovi neretko kriju u sebi određene opasnosti i mogućnosti zloupotrebe: oni pretenduju na slepo prihvatanje „istine“ koja se u njima zagovara – dakle, lišeni su svake sumnje u verodostojnost iznetih tvrdnji. Posebno su opasni razni socijalni mitovi koji se lansiraju i u modernim demokratskim ili „demokratskim“ društvima, naročito u kriznim vremenima. U tom antinomijском značenju mit se, dakle, shvata kao ideološka zamka, laž i kolektivna zabluda (Wilpert, 2001).

Rasprostranjenost pojedinačnih MS je u ovom pilot-istraživanju procenjena pomoću aritmetičkih sredina i standardnih devijacija izračunatih na prikupljenom uzorku ispitanika. Iako na prvi pogled može da se čini da su dobijene mere centralne tendencije generalno prilično niske, prilikom interpretacije rezultata ipak je važno imati na umu da se MS ni u opštoj populaciji ne raspoređuju po normalnoj raspodeli, već se očekuje da je njihova distribucija zakrivljena u pravcu niže rasprostranjenosti. U literaturi je zabeležena slična rasprostranjenost i drugih vrsta predrasuda, poput hostilnog seksizma (McMahon i Farmer, 2011), a situacija je skoro identična i u inostranim istraživanjima koja su ispitivala raširenost MS (McGee, O’Higgins, Garavan, i Conroy, 2011; Süssenbach i Bohner, 2011).

U aktuelnom uzorku najrasprostranjenija grupa MS odnosi se na ubedenja da su žrtve silovanja uočljive na prvi pogled, jer su rastrojene i imaju vidljive fizičke povrede. Da je zaista reč o mitovima, to potkrepljuju saznanja prema kojima silovani mogu da ispoljavaju različite akutne reakcije na taj traumatski događaj. Za neke žrtve je karakterističan tzv. izražajni emocionalni stil, koji podrazumeva otvoreno iskazivanje intenzivnih neprijatnih osećanja i uočljivu uznemirenost tokom izveštavanja o doživljenom nasilju (Lockley, 2013).

Međutim, znatan broj žrtava se nakon silovanja ponaša suzdržano, deluje smireno i emocionalno zaravnjeno, a te kontraintuitivne reakcije posledica su odbrane od preplavljujućih nelagodnih emocija disocijacijom (Williams i sar., 1999). Nadalje, istraživanja ukazuju na to da oko dve trećine ukupnog broja prijavljenih žrtava nemaju ozbiljnije telesne povrede, jer se nisu fizički borile sa nasilnikom. Izostanak suprotstavljanja može da bude posledica onesposobljenosti napadnute osobe (npr. usled intoksikacije nekom psihoaktivnom supstancom) ili činjenice da oko 90% silovatelja koristi pretnje po život, te žrtva usled šoka može da doživi sindrom zamrzavanja ili da bude čak namerno pasivna pokušavajući da se zaštiti od još više razarajućeg nasilja (Waterhouse, Reynolds, i Egan 2016).

Još jedna grupa MS, koju su ispitanici ovog pilot-istraživanja u umerenoj meri prihvatili, odnosi se na ona uverenja koja eksplicitno (npr. „Žene često podnose lažne prijave o silovanju.” – AS = 1.84; SD = .72) ili prikriveno (npr. „Mnoge žene zavode muškarce, pa se posle žale na silovanje.” – AS = 1.68; SD = .83) sugerišu izraženu raširenost netačnih optužbi za silovanje. I zaista, tema lažnih prijava je verovatno najkontroverznija u domenu istraživanja silovanja. Lisak i saradnici izvršili su do sada najopsežniji desetogodišnji pregled zvanično prijavljenih slučajeva silovanja sa posebnim akcentom na analizu rasprostranjenosti lažnih prijava (Lisak i sar., 2010). Prema tim autorima, već vekovima se pretpostavlja, pa čak i otvoreno tvrdi, da je veliki procenat optužbi za silovanje maliciozno izmišljen, a motivacija za te navodno neistinite prijave može da bude želja za osvetom zbog neke sitnice, ljutnja, čak mržnja prema muškarcima, manipulativnost žrtve, puko izazivanje pažnje i dr. Međutim, u prilično žestokim i emocijama nabijenim raspravama mnogi autori se ne pozivaju na pouzdane i u dovoljnoj meri empirijski utemeljene podatke. Lažne prijave podrazumevaju namerno iznetu optužbu od strane navodne žrtve u situaciji kada silovanja realno nije bilo (De Zutter, Horselenberg, i van Koppen, 2017). Međutim, u mnoge preglede učestalosti neistinitih optužbi definicije tog fenomena uopšte nisu uključene, te stoga prikazani rezultati izazivaju sumnju, dok se znatan broj studija oslanja na podatke koji se ne uklapaju u navedenu, opšteprihvaćenu definiciju. Tako, na primer, policijski izveštaji često automatski klasifikuju prijave silovanja kao lažne u onim slučajevima kada žrtva iz nekog razloga ne saraduje sa policajcima, kada istražitelji odluče da nema dovoljno dokaza za krivično gonjenje (a značajan broj silovanja nije potkrepljen mnogobrojnim, nepobitnim i jednoznačnim dokazima), pa „nezasnovane” prijave izjednačavaju sa lažnim, u slučajevima kada su delovi iskaza žrtve naizgled nekonzistentni (a poznato je da su sećanja traumatizovanih osoba fragmentirana) ili kada žrtva ne prijavi napad odmah (Lisak i sar., 2010). U skladu s tim su i rezultati Ramnijeve (Rumney, 2006) pregledne studije koja sadrži 20 istraživanja, a procene učestalosti lažnih prijava kreću se u veoma širokom rasponu: 1.5% – 90%. Uzimajući u obzir opisane limita-

cije, Lisak i saradnici tvrde da postoji izuzetno malo istraživanja o frekvenciji lažnih prijava koja daju pouzdan(ij)e podatke. Jedno takvo istraživanje vršeno je u Australiji i prema njegovim nalazima lažne prijave iznose 2.1% (Heenan i Murray, 2006), dok o najvećem postotku (10.9%) izveštava jedna britanska studija (Harris i Grace, 1999). Nadalje, uočljivo je da sa strožijim kriterijumima prilikom klasifikacije prijavljenih slučajeva opada prevalenca lažnih optužbi (Lisak i sar., 2010). Svi ti nalazi protivreče još uvek rasprostranjenom stereotipu da su izmišljene optužbe visoko učestale. Ipak, kada su osobe kojima se silovanja prijavljuju ubeđene da postoji velika verovatnoća da je žrtva samo „navodna žrtva”, njihov pristup lako može da poprimi karakteristike „drugog silovanja”, a ne pokušaja objektivnog utvrđivanja činjenica (De Zutter i sar., 2017).

Prema još jednom, u dovoljnoj meri ukorenjenom uverenju, „većina silovatelja je nepoznata žrtvi” ($AS = 1.94$; $SD = .82$). Tokom prethodnih decenija istraživanja postalo je jasno da su silovanja izvršena od strane osoba koje barem donekle poznaju žrtvu znatno češća nego silovanja od strane nepoznatih počinitelja: prema postojećim procenama 50–84% žrtava poznaje napasnike od ranije (Gerber i Cherneski, 2006; Maxwell i Scott, 2014). Uprkos tome, u sudskim procesima silovanja od strane nepoznate osobe češće se završavaju presudom da je nasilnik kriv, u poređenju sa onim slučajevima u kojima je optuženi žrtvin poznanik ili intimni partner (Waterhouse i sar., 2016).

Još dve kategorije MS su u sličnoj meri raširene na aktuelnom uzorku: uverenja prema kojima samo određeni tip žena može da postane žrtva silovanja (npr. „Žrtve silovanja su mahom mlade i atraktivne devojke.” – $AS = 1.93$; $SD = .92$) i mitovi koji sugerišu da su silovatelji devijantni (npr. „Muškarci koji počine silovanje psihijatrijski su bolesnici pa zato ne mogu da se kontrolišu.” – $AS = 1.94$; $SD = .99$). Obe kategorije minimalizuju ozbiljnost problema, jer prva služi poricanju lične vulnerabilnosti i ublažavanju anksioznosti kod potencijalnih žrtava (Gerger i sar., 2007), dok druga potpomaže samoubeđivanje kod muškaraca da oni ne spadaju u tip osobe koja bi silovala (Caroll, Rosenstein, Foubert, Clark, i Korenman, 2016). Postojeća istraživanja jasno ukazuju na to da ne postoje tipične žrtve, kao ni počinitelji. Štaviše, čini se da je većina silovatelja imala redovne seksualne partnere i polne odnose u vreme kada je počinila zločin (Singh Bhogal i Corbett, 2016).

Stereotipna uverenja, prema kojima se silovanja dešavaju samo na prokaženim mestima u gluvo doba noći, takođe su se pokazala kao relativno zastupljena (npr. „Većina silovanja događa se noću u mračnim uličicama.” – $AS = 1.83$; $SD = .86$). Nasuprot tome, istraživanja sugerišu da se čak oko 75% ukupnog broja prijavljenih silovanja odigrava u domu žrtve ili nasilnika, dok se svega oko 12% njih izvršava na otvorenom prostoru (Waterhouse i sar., 2016).

U odnosu na već prodiskutovane kategorije, oni MS koji u potpunosti banalizuju i minimalizuju ozbiljnost samog akta silovanja pokazali su se kao najmanje rasprostranjeni na aktuelnom uzorku (npr. „Silovanje je samo agresivniji oblik polnog odnosa, koji dodatno povećava strast.” – $AS = 1.09$; $SD = .36$). Interpretacijom tog nalaza moguće je doći do dva potencijalna zaključka: ili su ova lažna uverenja zaista manje prisutna među ispitanicima ili su stavke koje operacionalizuju ove mitove flagrantno formulisane, te stoga predstavljaju okidače za davanje socijalno poželjnih odgovora. Bilo bi korisno da se u budućim istraživanjima barem probno izvrši pokušaj verbalnog ublažavanja ovih tvrdnji, kako bi postalo moguće da se sa većim stepenom sigurnosti proveri rasprostranjenost navedene grupe mitova.

UMS je prvi upitnik konstruisan za procenu mitova o silovanju na srpskom govornom području. Temeljnije izučavanje rasprostranjenosti MS kod nas može doprineti jasnijem razumevanju razloga zašto se mnogim žrtvama silovanja često pristupa hostile. U narednim istraživanjima planirano je ispitivanje konstrukt validnosti UMS kroz empirijsko poređenje ovog upitnika sa mernim instrumentima namenjenim ispitivanju istog ili srodnih konstrukata. Nadalje, vršiće se i eksploracija složenih odnosa mnogobrojnih varijabli koje mogu imati značajnu ulogu u razvijanju i održavanju MS. Među njima su: (ne)postojanje iskustva silovanja, autoritarnost, agresivnost, empatija, (ne) religioznost, benevolentni i hostile seksizam i dr. Rasvetljavanjem tih relacija, otvorio bi se put ka sastavljanju empirijski utemeljenih preventivno-edukativnih programa, kao i ka osmišljavanju adekvatnijih kriznih i terapijskih intervencija namenjenih žrtvama silovanja.

Jednu od limitacija ovog istraživanja predstavlja znatno veći broj ispitanica u aktuelnom uzorku. Ova pilot-studija nije imala za cilj da ispita polne razlike u prisutnosti MS, međutim, na bazi do sada akumuliranih empirijskih podataka uočava se jasna potreba da se u budućim istraživanjima posveti pažnja distinkcijama između muškaraca i žena, te bi u skladu s tim bilo poželjno da se prikupe polno ujednačeniji uzorci. Sledeće moguće ograničenje ovog istraživanja odnosi se na to da je Upitnik distribuiran isključivo preko *Facebooka*, pa je uzorak samim tim ograničen na korisnike te društvene mreže i ne može se smatrati dovoljno reprezentativnim. Zbog veće mogućnosti uopštavanja rezultata u narednim istraživanjima se preporučuje kombinovanje *online* prikupljanja podataka sa klasičnim „papir-olovka” pristupom. S obzirom na činjenicu da je pokušaj faktorizacije UMS-a bio neuspešan, bilo bi korisno da buduća istraživanja ponovo provere da li se zaista radi o generalno unidimenzionalnoj meri. Naposljetku, iako je u ovoj pilot-studiji korišćeno čak 7 kriterijuma za zadržavanje/izbacivanje stavki, konačna forma Upitnika i dalje sadrži 60 tvrdnji, pa bi zbog ekonomičnosti popunjavanja pokušaj skraćivanja UMS-a bio preporučljiv.

Zaključak

Oporavak žrtava silovanja i posledice koje će to traumatsko iskustvo ostaviti na njih zavise u velikoj meri od načina ophođenja šire zajednice prema njima. Evidentno je da se u onim društvima u kojima postoji relativno visoka prevalenca različitih oblika nasilja, stavovi koji tolerišu, minimalizuju ili čak opravdavaju različite oblike seksualnog zlostavljanja smatraju u značajnoj meri prihvatljivim. MS nisu rasprostranjeni samo među laicima. Profesionalci različitih zanimanja, koji su uključeni u rad sa žrtvama silovanja, takođe su skloni prihvatanju barem nekih od ovih iskrivljenih uverenja. Zaposleni u policiji, zdravstvu i organizacijama koji se bave mentalnim zdravljem, iako često nemamerno, svojim ponašanjem mogu doprineti pojavi drugog silovanja. Upravo zbog smanjivanja stope te vrste sekundarne viktimizacije, od velikog značaja bilo bi osmišljavanje i implementiranje preventivno-edukativnih programa namenjenih policajcima, advokatima, sudijama, zdravstvenim i socijalnim radnicima i psiholozima. Takvi programi bi imali za cilj da opovrgnu istinitost mitova o silovanju, kao i da opskrbe profesionalce neophodnim znanjima i veštinama za adekvatno i nepovređujuće pristupanje žrtvama. Pобољшanje tretmana žrtava silovanja u državnim službama indirektno bi moglo da doprinese i češćem zvaničnom prijavljivanju te vrste zločina, nepristrasnoj sudskoj istrazi, povećanju stope osuđivanja silovatelja i izricanju primerenih kazni.

Preventivno-edukativni programi sa ciljem smanjenja rasprostranjenosti MS bili bi korisni i za pripadnike šire društvene zajednice. Menjanje opšte svesti o silovanju, žrtvama i počiniocima, ispravljanje pronasilnički orijentisanih stavova doprinelo bi uspostavljanju zdravije socijalne klime, u kojoj bi se znatno umanjila tendencija okrivljavanja žrtava i opravdavanja nasilnika. Primarna prevencija bi trebalo da započne već u višim razredima srednje škole, a bilo bi poželjno da se u univerzitetskim kampusima vrši kontinuirano. Nadalje, čini se da bi celokupno društvo profitiralo sprovođenjem univerzalnih preventivnih programa, namenjenih opštoj populaciji. U tim naporima bi od krucijalnog značaja bile medijske kampanje koje bi napadale iskrivljena uverenja o seksualnom nasilju i promovisale zdrave stavove.

Reference

- Abeid, M., Muganyizi, P., Massawe, S., Mpembeni, R., Darj, E., & Axemo, P. (2015). Knowledge and attitude towards rape and child sexual abuse: A community-based cross-sectional study in Rural Tanzania. *BMC Public Health*, 15(1), doi:10.1186/s12889-015-1757-7
- Ben-David, S., & Schneider, O. (2005). Rape Perceptions, Gender Role Attitudes, and Victim-Perpetrator Acquaintance. *Sex Roles*, 53(5-6), 385-399. doi:10.1007/s11199-005-6761-4
- Bohner, G., Siebler, F., & Schmelcher, J. (2006). Social Norms and the Likelihood of Raping: Perceived Rape Myth Acceptance of Others Affects Men's Rape Proclivity. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 32(3), 286-297. doi:10.1177/0146167205280912

- Burt, M.R. (1980). Cultural myths and supports for rape. *Journal of Personality and Social Psychology*, 38(2), 217–230. doi:10.1037//0022–3514.38.2.217
- Carroll, M.H., Rosenstein, J.E., Foubert, J.D., Clark, M.D., & Korenman, L.M. (2016). Rape Myth Acceptance: A Comparison of Military Service Academy and Civilian Fraternity and Sorority Students. *Military Psychology*, 28(5), 306–317. doi:10.1037/mil0000113
- Cassel, A. (2012). Are You the Problem, or the Solution? Changing Male Attitudes and Behaviors Regarding Sexual Assault. *Psi Chi Journal of Psychological Research*, 17(2), 50–58. doi:10.24839/2164–8204.jn17.2.50
- Chapleau, K.M., & Oswald, D.L. (2010). Power, Sex, and Rape Myth Acceptance: Testing Two Models of Rape Proclivity. *Journal of Sex Research*, 47(1), 66–78. doi:10.1080/00224490902954323
- De, Z.A.W.E.A., Horselenberg, R., & Koppen, P.J.v. (2017). The Prevalence of False Allegations of Rape in the United States from 2006–2010. *Journal of Forensic Psychology*, 02(02), doi:10.4172/2475–319x.1000119
- Duden, *Online Wörterbuch*. Preuzeto sa <https://www.duden.de/suchen/dudenonline/Mythos>.
- Egan, R., & Wilson, J.C. (2012). Rape Victims' Attitudes to Rape Myth Acceptance. *Psychiatry, Psychology and Law*, 19(3), 345–357. doi:10.1080/13218719.2011.585128
- Elklit, A. (2002). Attitudes toward Rape Victims – an Empirical Study of the Attitudes of Danish Website Visitors. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 3(1), 73–83. doi:10.1080/140438502762467218
- Federal Bureau of Investigation. (2013). . Preuzeto sa <https://ucr.fbi.gov/crime-in-the-u.s/2013/crime-in-the-u.s.-2013/violent-crime/rape>.
- Ferrão, M.C., & Gonçalves, G. (2015). Rape Crimes Reviewed: The Role of Observer Variables in Female Victim Blaming. *Psychological Thought*, 8(1), 47–67. doi:10.5964/psyc.v8i1.131
- Fricke, H. (2000). *Reallexikon der deutschen. Literaturwissenschaft*. Berlin – New York: Walter de Gruyter. Bd. II.
- Gavey, N. (1991). Sexual victimization prevalence among New Zealand university students. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 59(3), 464–466. doi:10.1037//0022–006x.59.3.464
- Gerber, G.L., & Cherneski, L. (2006). Sexual Aggression toward Women: Reducing the Prevalence. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1087(1), 35–46. doi:10.1196/annals.1385.007
- Gerger, H., Kley, H., Bohner, G., & Siebler, F. (2007). The acceptance of modern myths about sexual aggression scale: development and validation in German and English. *Aggressive Behavior*, 33(5), 422–440. doi:10.1002/ab.20195
- Heenan, M., & Murray, S. (2006). *Study of reported rapes in Victoria 2000–2003*. Melbourne: Office of Women's Policy – Department for Victorian Communities.
- Harris, J., & Grace, S. (1999). *A question of evidence? Investigating and prosecuting rape in the 1990s*. London: Home Office.
- Huang, J. (2016). Rape myths and rape by juveniles. *The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 27(4), 489–503. doi:10.1080/14789949.2016.1158848
- Jayalakshmi, G., Choudhari, S.B., Mutalik, N.R., & Bhogale, G.S. (2016). Perception about women and attitude towards a rape victim: A cross sectional study. *Medica Innovatica*, 5(2); 22–27.

- Jimenez, J.A., & Abreu, J.M. (2003). Race and sex effects on attitudinal perceptions of acquaintance rape. *Journal of Counseling Psychology*, 50(2), 252–256. doi:10.1037/0022-0167.50.2.252
- Jordan, J. (2011). Here we go round the review-go-round: Rape investigation and prosecution—are things getting worse not better. *Journal of Sexual Aggression*, 17(3), 234–249. doi:10.1080/13552600.2011.613278
- Kahlor, L., & Eastin, M.S. (2011). Television's Role in the Culture of Violence Toward Women: A Study of Television Viewing and the Cultivation of Rape Myth Acceptance in the United States. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 55(2), 215–231. doi:10.1080/08838151.2011.566085
- Kamenov, Ž., Ljubin, T., & Vurnek, M. (2004). Mjerenje stavova prema žrtvama silovanja: Modifikacija Fieldove skale stavova prema silovanju. *Ljetopis socijalnog rada*, 11(2); 271–288.
- Kilpatrick, D.G., Ruggiero, K.J., Acierno, R., Saunders, B.E., Resnick, H.S., & Best, C.L. (2003). Violence and risk of PTSD, major depression, substance abuse/dependence, and comorbidity: Results from the National Survey of Adolescents. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 71(4), 692–700. doi:10.1037/0022-006x.71.4.692
- Knežević, G., & Momirović, K. (1996). RTT9G, program za analizu metrijskih karakteristika kompozitnih mernih instrumenata. U P. Kostić (Ur.), *Problemi merenja u psihologiji*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja. 2 (str. 37–56).
- Koss, M.P., Gidycz, C.A., & Wisniewski, N. (1987). The scope of rape: Incidence and prevalence of sexual aggression and victimization in a national sample of higher education students. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 55(2), 162–170. doi:10.1037//0022-006x.55.2.162
- (2013) Krivični zakonik Srbije. Preuzeto sa https://www.paragraf.rs/propisi/krivicni_zakonik.html.
- Lefley, H.P., Scott, C.S., Llabre, M., & Hicks, D. (1993). Cultural beliefs about rape and victims' response in three ethnic groups. *American Journal of Orthopsychiatry*, 63(4), 623–632. doi:10.1037/h0079477
- Lisak, D., Gardinier, L., Nicksa, S.C., & Cote, A.M. (2010). False Allegations of Sexual Assault: An Analysis of Ten Years of Reported Cases. *Violence Against Women*, 16(12), 1318–1334. doi:10.1177/1077801210387747
- Lockley, P. (2013). *Nők erőszakos kapcsolatokban*. Budapest: Animula Könyvek.
- Lonsway, K.A., & Fitzgerald, L.F. (1994). Rape Myths. *Psychology of Women Quarterly*, 18(2), 133–164. doi:10.1111/j.1471-6402.1994.tb00448.x
- Ljubin, T., & Kamenov, Ž. (2004). Podržavanje mitova o silovanju među studentima: Razlike po spolu i studijskom usmjerenju. *Socijalna Psihijatrija*, 32(2); 58–65.
- Maxwell, L., & Scott, G. (2014). A review of the role of radical feminist theories in the understanding of rape myth acceptance. *Journal of Sexual Aggression*, 20(1), 40–54. doi:10.1080/13552600.2013.773384
- McMahon, S. (2010). Rape Myth Beliefs and Bystander Attitudes Among Incoming College Students. *Journal of American College Health*, 59(1), 3–11. doi:10.1080/07448481.2010.483715
- McMahon, S., & Farmer, G.L. (2011). An Updated Measure for Assessing Subtle Rape Myths. *Social Work Research*, 35(2), 71–81. doi:10.1093/swr/35.2.71

- Morry, M.M., & Winkler, E. (2001). Student acceptance and expectation of sexual assault. *Canadian Journal of Behavioural Science/Revue canadienne des sciences du comportement*, 33(3), 188–192. doi:10.1037/h0087140
- O'Connor, B.P. (2000). SPSS and SAS programs for determining the number of components using parallel analysis and Velicer's MAP test. *Behavior Research Methods, Instruments, & Computers*, 32(3), 396–402. doi:10.3758/bf03200807
- Paul, L.A., Gray, M.J., Elhai, J.D., & Davis, J.L. (2009). Perceptions of peer rape myth acceptance and disclosure in a sample of college sexual assault survivors. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*, 1(3), 231–241. doi:10.1037/a0016989
- Payne, D.L., Lonsway, K.A., & Fitzgerald, L.F. (1999). Rape Myth Acceptance: Exploration of Its Structure and Its Measurement Using the Illinois Rape Myth Acceptance Scale. *Journal of Research in Personality*, 33(1), 27–68. doi:10.1006/jrpe.1998.2238
- Patterson, D. (2011). The Linkage Between Secondary Victimization by Law Enforcement and Rape Case Outcomes. *Journal of Interpersonal Violence*, 26(2), 328–347. doi:10.1177/0886260510362889
- R Core Team. (2016). *R: A language and environment for statistical computing*. Vienna, Austria: R Foundation for Statistical Computing. Preuzeto sa <https://www.R-project.org/>.
- Randall, M., & Haskell, L. (1995). Sexual Violence in Women's Lives. *Violence Against Women*, 1(1), 6–31. Findings from the Women's Safety Project, a community-based survey. doi:10.1177/1077801295001001002
- Rosseel, Y. (2012). lavaan: An R Package for Structural Equation Modeling. *Journal of Statistical Software*, 48(2), doi:10.18637/jss.v048.i02
- Rumney, P.N.S. (2006). False Allegations of Rape. *The Cambridge Law Journal*, 65(01), 128. doi:10.1017/s0008197306007069
- Shaw, J., Campbell, R., Cain, D., & Feeney, H. (2017). Beyond surveys and scales: How rape myths manifest in sexual assault police records. *Psychology of Violence*, 7(4), 602–614. doi:10.1037/vio0000072
- Bhagal, M.S., & Corbett, S. (2016). The Influence of Aggressiveness on Rape-Myth Acceptance among University Students. *Psychiatry, Psychology and Law*, 23(5), 709–715. doi:10.1080/13218719.2016.1142931
- Starfelt, L.C., & White, K.M. (2015). The influence of perpetrator and victim intoxication on perceivers' ratings of a sexual perpetrator's own awareness of wrongdoing for his sexually aggressive behaviour. *Journal of Sexual Aggression*, 21(2), 209–223. doi:10.1080/13552600.2013.842002
- Süssenbach, P., & Bohner, G. (2011). Acceptance of sexual aggression myths in a representative sample of German residents. *Aggressive Behavior*, 37(4), 374–385. doi:10.1002/ab.20390
- Uji, M., Shono, M., Shikai, N., & Kitamura, T. (2007). Rape Myth Scale: Factor structure and relationship with gender egalitarianism among Japanese professionals. *Psychiatry and Clinical Neurosciences*, 61(4), 392–400. doi:10.1111/j.1440-1819.2007.01674.x
- The United States Department of Justice. (2013). . Preuzeto sa <https://www.justice.gov/archives/opa/blog/updated-definition-rape>.

- Tjaden, P., & Thoennes, N. (2000). Prevalence and Consequences of Male-to-female and Female-to-male Intimate Partner Violence as Measured by the National Violence Against Women Survey. *Violence Against Women*, 6(2), 142–161. doi:10.1177/10778010022181769
- Vickerman, K.A., & Margolin, G. (2009). Rape treatment outcome research: Empirical findings and state of the literature. *Clinical Psychology Review*, 29(5), 431–448. doi:10.1016/j.cpr.2009.04.004
- Waterhouse, G.F., Reynolds, A., & Egan, V. (2016). Myths and legends: The reality of rape offences reported to a UK police force. *The European Journal of Psychology Applied to Legal Context*, 8(1), 1–10. doi:10.1016/j.ejpal.2015.04.001
- Williams, Forster, & Petrak, (1999). Rape attitudes amongst British medical students. *Medical Education*, 33(1), 24–27. doi:10.1046/j.1365–2923.1999.00296.x
- Wilpert, G. (2001). *Sachwörterbuch der Literatur*. Stuttgart: Alfred Kröner.
- Wilson, L.C., & Scarpa, A. (2017). A pilot study of the impact of sexist attitudes on male survivors of rape. *Psychology of Men & Masculinity*, 18(4), 409–413. doi:10.1037/men0000059

DATUM PRIJEMA RADA: 24.09.2018.

DATUM PRIHVATANJA RADA: 06.12.2018.

The Rape Myth Questionnaire – A Pilot Study

Ana Genc

*Department of Psychology, Faculty of Philosophy,
University of Novi Sad*

Nikola Samac, Lara Knežević, Kristina Petrović, Iva Konc

Novi Sad

Rape myths are distorted beliefs about rape (its causes, context, consequences, perpetrators, victims and their interaction). Rape myths serve to deny, trivialize or justify this form of sexual violence and they contribute to frequently intolerant and hostile treatment of rape victims. Since this phenomenon has not yet received the attention it deserves in the framework of national science, the main aim of this pilot study was to develop a questionnaire in the Serbian language which measures rape myth acceptance. The current paper presents the newly designed Rape Myth Questionnaire, its factor structure, as well as the psychometric characteristics of the scale. The second aim of the study was to map of the prevalence of rape myth acceptance in Serbia. The survey was conducted on a sample of 482 respondents. The results indicate that the Rape Myth Questionnaire is a reliable instrument, with highly valid and representative items. The questionnaire proved to be unidimensional on the sample used in the study. The Discussion contains a detailed description of the prevalence of different groups of rape myths in our country.

Key words: rape myth acceptance, factor structure, psychometric characteristics

Prilog A

Upitnik mitova o silovanju (UMS)

Pred vama se nalaze tvrdnje koje se odnose na različite aspekte silovanja. Molimo vas da za svaku tvrdnju naznačite u kojoj meri se slažete sa njom.

- 1 – uopšte se ne slažem
 2 – uglavnom se ne slažem
 3 – uglavnom se slažem
 4 – u potpunosti se slažem

2	Kada žena započne vezu sa muškarcem, mora da bude svesna toga da će on zahtevati svoje pravo da ima seks kadgod to poželi.	1	2	3	4
3	Žene često podnose lažne prijave o silovanju.	1	2	3	4
4	Po ženi koja je zbilja silovana to se odmah može primetiti, jer je potpuno rastrojena.	1	2	3	4
5	Iako žene kažu „ne“, one, zapravo, žele da muškarac preuzme inicijativu.	1	2	3	4
6	Silovanje je samo seks.	1	2	3	4
7	Ako muškarac prilikom seksualne prinude ne koristi oružje, onda se to ne može nazvati silovanjem.	1	2	3	4
8	Mnoge žene u tajnosti zapravo maštaju o tome da budu silovane.	1	2	3	4
10	Da žena stvarno nije želela seks, želeće bi se borila.	1	2	3	4
11	Muškarci iz finih porodica skoro nikada ne siluju.	1	2	3	4
12	U današnje vreme žrtvama silovanja poklanja se previše nezaslužene pažnje.	1	2	3	4
13	Prave žrtve silovanja ne bi čekale ili ćutale, nego bi odmah prijavile policiji šta im se desilo.	1	2	3	4
15	Mnoge žene zavode muškarce, pa se posle žale na silovanje.	1	2	3	4
16	Silovanja se dešavaju kada je seksualni nagon muškarca prejak, pa stoga on nije u stanju da ga kontroliše.	1	2	3	4
17	Većina silovatelja je nepoznata žrtvi.	1	2	3	4
18	Umesto da se društvo toliko brine o navodnim žrtvama silovanja, bilo bi važnije da se više pozabavi bitnijim temama kao što je npr. uništavanje životne sredine.	1	2	3	4
19	Muškarci koji počine silovanje su psihijatrijski bolesnici pa zato ne mogu da se kontrolišu.	1	2	3	4
20	U današnjoj borbi među polovima veoma je popularno da se i bezazlena ponašanja tumače kao „seksualni napad“.	1	2	3	4
21	Kada je muškarac seksualno uzbuđen, ne može da se obuzda, mora da ima seks.	1	2	3	4
22	Kada žena optuži nekog muškarca za silovanje, neretko je to njen način da mu se osveti zbog neke sitnice.	1	2	3	4
23	Najčešće se siluju žene koje se oblače provokativno.	1	2	3	4
24	Optužbe za silovanje usmerene su na sistematsko uništenje života muškarca.	1	2	3	4
25	Žena koja nepromišljeno noću ide mračnim uličicama, ne treba da bude iznenađena ako je neko siluje.	1	2	3	4
26	Silovanje je moguće i u braku.	1	2	3	4
27	Žene su često silovane jer je njihovo „ne“ bilo nedovoljno jasno i uverljivo.	1	2	3	4
28	Žrtve silovanja su mahom mlade i atraktivne devojke.	1	2	3	4
29	Ako se žrtva fizički ne brani, ne može da se govori o silovanju.	1	2	3	4
30	Optužbe za silovanje protiv uglednih članova društva uglavnom su samo način da im se ukalja ugled.	1	2	3	4

31	Ponekad žene ne prijavljuju silovanje jer su svesne toga da su delimično i same krive.	1	2	3	4
32	Ako se muškarac u alkoholisanom stanju seksualno uzbuđi, on ne može da se kontroliše i može slučajno da siluje nekog.	1	2	3	4
33	Malo je verovatno da će neko biti silovan u svom domu.	1	2	3	4
34	Većina devojaka koja tvrdi da je silovana, još od ranije ima neke psihicke probleme.	1	2	3	4
35	Muškarci ne mogu da budu žrtve silovanja.	1	2	3	4
36	Silovatelji potiču uglavnom iz nižih društvenih slojeva.	1	2	3	4
37	Muškarci koji dožive silovanje uglavnom su homoseksualci.	1	2	3	4
38	Ako žena nema modrice ili neke druge vidljive povrede, silovanja najverovatnije nije ni bilo.	1	2	3	4
39	Silovatelji su, uglavnom, neatraktivni ljudi, koji ne mogu da imaju seks na drugi način.	1	2	3	4
40	Neko poput mene ne može da bude žrtva silovanja.	1	2	3	4
41	Žrtve ponekad preteruju kada pričaju o tome u kojoj meri je silovanje negativno uticalo na njih.	1	2	3	4
42	Žene koje prijavljuju poznate ličnosti za silovanje, čine to da bi privukle medijsku pažnju na sebe.	1	2	3	4
43	Ako su momak i devojka u partnerskom odnosu, u tom slučaju ne može biti reči o silovanju.	1	2	3	4
44	U današnjem društvu je pomodna pojava da se preteruje u isticanju rasprostranjenosti i ozbiljnosti problema silovanja.	1	2	3	4
45	Ako su napadač, žrtva ili oboje pijani, napadač ne može biti optužen za silovanje.	1	2	3	4
47	Kadgod muž poželi seks sa svojom ženom, ona mora da izvrši svoju bračnu dužnost.	1	2	3	4
48	Silovatelji su izuzetno retko ugledni članovi društva.	1	2	3	4
49	Alkohol je najčešći krivac za silovanje.	1	2	3	4
50	U mnogim slučajevima žene koje tvrde da su silovane, u stvari su prvobitno pristale na seks, ali su se kasnije pokajale.	1	2	3	4
51	Žena u alkoholisanom stanju barem je delimično odgovorna za to što je silovana.	1	2	3	4
52	Većina silovanja događa se noću u mračnim uličicama.	1	2	3	4
53	Optužba za silovanje je feminističko oružje koje su izmislile žene.	1	2	3	4
54	Dobre devojke niko ne siluje.	1	2	3	4
55	Žene često lažno optužuju muškarce za silovanje kako bi manipulisale njima.	1	2	3	4
56	Većina silovatelja siluje samo jednom.	1	2	3	4
57	Ako žena pozove muškarca u svoj stan, ona mu zapravo šalje jasnu poruku da želi da ima seks sa njim.	1	2	3	4
58	Najčešće muške žrtve silovanja su veoma ženskaste.	1	2	3	4
61	Ukoliko žrtva doživi orgazam tokom prisilnog polnog odnosa, onda nije reč o silovanju.	1	2	3	4
62	Silovanje je samo agresivniji oblik polnog odnosa, koji dodatno povećava strast.	1	2	3	4
63	Prava silovanja uvek ostavljaju jasne fizičke posledice.	1	2	3	4
64	Pristojne žene ne mogu da isprovociraju silovanje.	1	2	3	4
65	Devojke koje se napiju, same traže da budu seksualno iskorišćene.	1	2	3	4
66	Seksualne radnice nije moguće silovati.	1	2	3	4

Tabela A1

Ukupna varijansa objašnjena ekstrahovanim faktorima i rezultati paralelne analize

Faktor	Svojtvena vrednost	Procenat varijanse	Kumulativni procenat varijanse	Vrednost dobijena paralelnom analizom
1	19.88	33.14	33.14	2.26
2	3.78	6.30	39.44	2.12
3	2.62	4.36	43.81	2.02
4	2.21	3.68	47.50	1.95
5	1.90	3.17	50.67	1.87
6	1.48	2.46	53.14	1.82
7	1.46	2.44	55.58	1.76
8	1.38	2.30	57.88	1.71
9	1.27	2.11	59.99	1.66
10	1.17	1.95	61.95	1.62
11	1.12	1.87	63.82	1.57
12	1.08	1.80	65.62	1.53
13	1.03	1.72	67.34	1.49
14	1.00	1.67	69.01	1.45

KMO=.90, Bartletov test sferičnosti=9114.80, $p<.00$

Tabela A2

Matrica sklopa rotiranog faktorskog rešenja (60 stavki)

Stavka	Faktor			
	1	2	3	4
Žene često lažno optužuju muškarce za silovanje kako bi manipulisale njima.	.77			
Kada žena optuži nekog muškarca za silovanje, neretko je to njen način da mu se osveti zbog neke sitnice.	.77			
Optužba za silovanje je feminističko oružje koje su izmislile žene.	.70			
Optužbe za silovanje usmerene su na sistematsko uništenje života muškarca.	.69			
Žene često podnose lažne prijave o silovanju.	.66			
Optužbe za silovanje protiv uglednih članova društva uglavnom su samo način da im se ukalja ugled.	.62			
Mnoge žene zavode muškarce, pa se posle žale na silovanje.	.58			
Žrtve ponekad preteruju kada pričaju o tome u kojoj meri je silovanje negativno uticalo na njih.	.58			
U današnje vreme žrtvama silovanja poklanja se previše nezaslužene pažnje.	.57	.39		
U mnogim slučajevima žene koje tvrde da su silovane, u stvari su prvobitno pristale na seks, ali su se kasnije pokajale.	.57			
Žene koje prijavljuju poznate ličnosti za silovanje, čine to da bi privukle medijsku pažnju na sebe.	.53			
Mnoge žene u tajnosti zapravo maštaju o tome da budu silovane.	.51			
U današnjoj borbi među polovima veoma je popularno da se i bezazlena ponašanja tumače kao „seksualni napad“.	.51			
Umesto da se društvo toliko brine o navodnim žrtvama silovanja, bilo bi važnije da se više pozabavi bitnijim temama kao što je npr. uništavanje životne sredine.	.51			

Stavka	Faktor			
	1	2	3	4
U današnjem društvu je pomodna pojava da se preteruje u isticanju rasprostranjenosti i ozbiljnosti problema silovanja.	.51			
Da žena stvarno nije želela seks, želeće bi se borila.	.49			
Ponekad žene ne prijavljuju silovanje jer su svesne toga da su delimično i same krive.	.46			
Većina devojaka koja tvrdi da je silovana, još od ranije ima neke psihičke probleme.	.42			
Silovanja se dešavaju kada je seksualni nagon muškarca prejak, pa stoga on nije u stanju da ga kontroliše.	.41			
Žene su često silovane jer je njihovo „ne” bilo nedovoljno jasno i uverljivo.	.38			
Alkohol je najčešći krivac za silovanje.				
Silovanje je samo agresivniji oblik polnog odnosa, koji dodatno povećava strast.	.67			
Silovanje je samo seks.	.66			
Ako muškarac prilikom seksualne prinude ne koristi oružje, onda se to ne može nazvati silovanjem.	.61			
Većina silovatelja siluje samo jednom.	.52			
Muškarci iz finih porodica skoro nikada ne siluju.	.51			
Seksualne radnice nije moguće silovati.	.48			
Dobre devojke niko ne siluje.	.46			-41
Ako žena nema modrice ili neke druge vidljive povrede, silovanja najverovatnije nije ni bilo.	.41			
Muškarci ne mogu da budu žrtve silovanja.	.37			
Pristojne žene ne mogu da isprovociraju silovanje.	.36			
Silovanje je moguće i u braku.	-.35			.35
Ako se muškarac u alkoholisanom stanju seksualno uzbudi, on ne može da se kontroliše i može slučajno da siluje nekog.				
Većina silovanja događa se noću u mračnim uličicama.	.75			
Većina silovatelja je nepoznata žrtvi.	.59			
Žrtve silovanja su mahom mlade i atraktivne devojke.	.51			
Silovatelji potiču, uglavnom, iz nižih društvenih slojeva.	.49			
Muškarci koji počine silovanje su psihijatrijski bolesnici pa zato ne mogu da se kontrolišu.	.49			
Prava silovanja uvek ostavljaju jasne fizičke posledice.	.48			
Muškarci koji dožive silovanje uglavnom su homoseksualci.	.47			
Silovatelji su, uglavnom, neatraktivni ljudi, koji ne mogu da imaju seks na drugi način.	.47			
Malo je verovatno da će neko biti silovan u svom domu.	.46			
Prave žrtve silovanja ne bi čekale ili ćutale, nego bi odmah prijavile policiji šta im se desilo.	.43			
Najčešće muške žrtve silovanja su veoma ženskaste.	.43			
Silovatelji su izuzetno retko ugledni članovi društva.	.37			
Po ženi koja je zbilja silovana to se odmah može primetiti, jer je potpuno rastrojena.	.36			
Najčešće se siluju žene koje se oblače provokativno.	.35			
Ako žena pozove muškarca u svoj stan, ona mu zapravo šalje jasnu poruku da želi da ima seks sa njim.				-.64

Stavka	Faktor			
	1	2	3	4
Ako su momak i devojka u partnerskom odnosu, u tom slučaju ne može biti reči o silovanju.				-.58
Žena u alkoholisanom stanju barem je delimično odgovorna što je silovana.	.38			-.56
Kadgod muž poželi seks sa svojom ženom, ona mora da izvrši svoju bračnu dužnost.				-.53
Kada žena započne vezu sa muškarcem, mora da bude svesna toga da će on zahtevati svoje pravo da ima seks kadgod to poželi.				-.53
Ako su napadač, žrtva ili oboje pijani, napadač ne može biti optužen za silovanje.				-.50
Kada je muškarac seksualno uzbuđen, ne može da se obuzda, mora da ima seks.				-.49
Devojke koje se napiju, same traže da budu seksualno iskorišćene.				-.45
Žena koja nepromišljeno noću ide mračnim uličicama, ne treba da bude iznenađena ako je neko siluje.				-.40
Iako žene kažu „ne”, one, zapravo, žele da muškarac preuzme inicijativu.				-.39
Ukoliko žrtva doživi orgazam tokom prisilnog polnog odnosa, onda nije reč o silovanju.				
Žrtve silovanja su, mahom, mlade i atraktivne devojke.				
Neko poput mene ne može da bude žrtva silovanja.				

Tabela A3

Ukupna varijansa objašnjena sa četiri ekstrahovana faktora (45 stavki)

Faktor	Svojtvena vrednost	Procenat varijanse	Kumulativni procenat varijanse
1	15.33	34.07	34.07
2	3.09	6.87	40.94
3	2.30	5.12	46.06
4	1.79	3.99	50.05
5	1.50	3.34	53.40
6	1.31	2.92	56.32
7	1.28	2.85	59.17
8	1.14	2.53	61.71